

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2023-27-2-280-294>

УДК 373.5.015.31 : 173.5-055.52

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-2433-0357>

Валентина Шахрай,
доктор педагогічних наук, доцент,
Інститут проблем виховання НАПН України,
м. Київ

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОГО БАТЬКІВСТВА: ПЕРЕБІГ ТА РЕЗУЛЬТАТИ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. У статті акцентовано увагу на важливості підготовки сучасної молоді до майбутнього батьківства, висвітлено перебіг наукового дослідження щодо з'ясування педагогічного інструментарію формування готовності старшокласників до відповідального батьківства, з'ясовано його результати й сформульовано висновки.

Метою статті є характеристика основних етапів наукового дослідження формування готовності старшокласників до відповідального батьківства та узагальнення його результатів.

Методи дослідження: аналіз наукової та методичної літератури з проблеми дослідження; анкетування, спостереження, аналіз творчих робіт, порівняння, ранжування, розроблення таблиць; аналіз та узагальнення отриманих даних.

Висвітлено перебіг наукового дослідження формування готовності старшокласників до відповідального батьківства, що здійснювалося трьома етапами: теоретико-констатувальним, експериментально-практичним, узагальнювально-впроваджувальним. Складником наукового дослідження став педагогічний експеримент, спрямований на перевірку ефективності розроблених змісту, форм, методів формування готовності старшокласників до відповідального батьківства.

За результатами формувального етапу педагогічного експерименту встановлено рівні готовності старшокласників до відповідального батьківства: належний (високий) (28,0 % учнів); некритичний (середній) (50,8 % учнів); індиферентний (низький) (21,2 % учнів). Погляди учнів на майбутнє батьківство стали чіткішими, у них розширилися знання про правові основи батьківства, сутність репродуктивної культури молодих людей як майбутніх батьків, підвищилося розуміння сутності сімейного виховання тощо. Це свідчить про ефективність запропонованого педагогічного інструментарію.

Зроблено висновок, що досягнення належної готовності старшокласників до відповідального батьківства передбачає проведення систематичної, цілеспрямованої роботи педагогів закладу освіти з учнями, що ґрунтується на засадах педагогіки співробітництва та особистісно орієнтованого виховного підходу, а також належну співпрацю педагогів з батьками.

Порівняння результатів наукового дослідження з ідеями, поглядами дослідників, що висвітлюють подібні проблеми, підтверджує актуальність дослідження та доцільність запропонованого педагогічного інструментарію.

Наукова новизна дослідження полягає в з'ясуванні ефективних педагогічних способів формування готовності старшокласників до відповідального батьківства.

Стаття буде корисною для науковців, педагогів-практиків, студентів закладів вищої педагогічної освіти.

Ключові слова: відповідальне батьківство, етапи, наукове дослідження, педагоги, педагогічний експеримент, результати, старшокласники, формувальний етап.

© Валентина Шахрай, 2023

Вступ. Відповідальне батьківство є провідним чинником повноцінного розвитку та досягнення соціальної успішності юного покоління. Саме батьки, зокрема в нинішній

складний суспільний період, забезпечують фізичний, психологічний, економічний захист власних дітей, сприяють їхньому соціальному становленню та всебічній самореалізації. Водночас значна частина батьків не здатна організувати належне сімейне виховання, адже є педагогічно неграмотною, не вміє повноцінно налагодити взаємини з власними дітьми. І, щоб не обтяжувати себе, делегує вирішення виховних проблем закладу освіти. Окрім того, деякі батьки в ставленні до власних дітей нерідко виявляють байдужість і жорстокість, що призводить до внутрішньої сімейної напруженості, втрати взаєморозуміння з дітьми. Отже, руйнується процес становлення юної особистості, знижується рівень психічного благополуччя молодого покоління. Переконані, що вироблення в молоді адекватного, відповідального ставлення до батьківства стане можливим, якщо воно буде здійснюватися задовго до реального батьківства.

Тому постає проблема належної готовності учнівської молоді до відповідального виконання в майбутньому батьківських ролей. Відповідальність як педагогічна категорія розкривається в працях І. Беха [8]. Питання різних аспектів підготовки учнівської молоді до відповідального батьківства розглядається в дослідженнях Л. Канішевської, В. Кравець, С. Красіна, Л. Повалій (Гончар), В. Сухомлинського, К. Федюшкіної та ін. [10; 11; 12; 16; 18; 20]. Закордонні дослідники також порушують питання підготовки учнів до майбутнього батьківства, зокрема задля запобігання батьківським девіаціям (L. Florescu, L. Smith, O. Temneanu, D. Mindru) [2; 4].

З метою розроблення науково-методичного забезпечення підготовки старшокласників до відповідального батьківства лабораторією інституційного виховання Інституту проблем виховання було організоване наукове дослідження «Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства» (2020-2022 рр.). У статті хочемо зупинитися на основних етапах проведеного дослідження та його результатах.

Мета та завдання. *Мета* статті – схарактеризувати основні етапи наукового дослідження формування готовності старшокласників до відповідального батьківства та узагальнити його результати.

Завдання статті: розкрити зміст етапів наукового дослідження формування готовності старшокласників до відповідального батьківства; визначити рівні сформованості готовності старшокласників до відповідального батьківства за результатами формувального етапу педагогічного експерименту; здійснити аналіз проведеного наукового дослідження та

сформулювати висновки.

Методи дослідження: аналіз наукової та методичної літератури з проблеми дослідження (з метою порівняння ідей, пропозицій, висновків у працях дослідників з отриманими результатами дослідження); анкетування, спостереження, аналіз творчих робіт, порівняння, ранжування, розроблення таблиць (для з'ясування стану готовності старшокласників до відповідального батьківства після проведення формувального етапу педагогічного експерименту); аналіз та узагальнення отриманих у процесі дослідження даних.

Результати дослідження. Наукове дослідження формування готовності старшокласників до відповідального батьківства реалізовувалося трьома етапами: теоретико-констатувальним, експериментально-практичним та узагальнювально-впроваджувальним. Стисло схарактеризуємо зміст цих етапів.

На *теоретико-констатувальному* етапі дослідження було розкрито актуальність проблеми в контексті запитів українського суспільства та педагогічної науки; здійснено аналіз стану дослідженості проблеми в педагогічній теорії і практиці; визначено критерії готовності старшокласників до відповідального батьківства та проведено констатувальний етап педагогічного експерименту; визначено основні педагогічні умови формування в старшокласників готовності до відповідального батьківства.

Під час теоретико-констатувального етапу дослідження насамперед було уточнено сутність, зміст і структуру феномена «готовність старшокласників до відповідального батьківства», визначено, що готовність до відповідального батьківства старшокласників передбачає сформованість у них комплексу якостей, що поєднує позитивне ставлення до батьківства, наявність знань, навичок і вмінь з основ репродуктивної культури й сімейної педагогіки, емоційну розвиненість та усвідомлення відповідальності як майбутнього батька перед дітьми, сім'єю, суспільством [21, с. 28].

За результатами констатувального етапу педагогічного експерименту зроблено висновок, що заклади освіти і сім'я не приділяють формуванню готовності старшокласників до відповідального батьківства належної уваги. Стан сформованості готовності старшокласників до відповідального батьківства є низьким та вимагає підвищення рівня усвідомлення цієї проблеми педагогами, їхню належну професійну компетентність, оволодіння ефективними педагогічними інструментами формування готовності

старшокласників до відповідального батьківства (змістом, формами, методами). Також більш усвідомленою має бути позиція батьків щодо підготовки дітей старшого шкільного віку до майбутнього батьківства в сім'ї, покращення характеру батьківсько-дитячих взаємин, підвищення рівня довіри між ними, належна підтримка дітей у період дорослішання, розуміння інтересів і потреб дітей старшого шкільного віку. Це зумовлює необхідність розширення знань педагогів і батьків щодо формування готовності дітей старшого шкільного віку до батьківства як чинника їхнього щасливого життя в майбутньому.

Педагогічними умовами формування готовності до відповідального батьківства в старшокласників визначено такі: 1. Розширення знань старшокласників про сутнісні елементи батьківства та способи його здійснення на основі виховного потенціалу навчальних дисциплін та позаурочної діяльності. 2. Підвищення здатності педагогів до ефективного формування готовності старшокласників до відповідального батьківства, зокрема шляхом співпраці із сім'ями вихованців. 3. Упровадження в позаурочну діяльність закладів освіти системи занять, спрямованих на оволодіння старшокласниками елементами психології й педагогіки сім'ї.

На *експериментально-практичному етапі* наукового дослідження визначено зміст формування готовності до відповідального батьківства старшокласників; розроблено методики формування готовності старшокласників до відповідального батьківства, зокрема підготовки юнаків до виконання виховної ролі батька та ціннісного ставлення дівчат до материнства; здійснено апробацію методик формування готовності старшокласників до відповідального батьківства на базі експериментальних закладів освіти.

Вважаємо, що одним з найдієвіших способів формування готовності старшокласників до відповідального батьківства є організація в закладі освіти факультативного курсу для старшокласників «Підготовка старшокласників до відповідального батьківства («Я – майбутній батько, я –

майбутня матір») [22]. Метою курсу є розширення знань старшокласників про різні аспекти батьківства, висвітлення основ батьківської взаємодії з дітьми різного віку, правових основ батьківства, особливостей репродуктивного здоров'я майбутніх батьків, основ педагогіки і психології, способів створення позитивного психоемоційного клімату сім'ї та набуття певних умінь і навичок щодо догляду й виховання дитини. Програма містить 11 тем, серед яких: «Роль сім'ї і батьківства в становленні особистості»; «Гармонійні взаємини між

подружжям як чинник становлення відповідального батьківства»; «Репродуктивне здоров'я молодих людей як майбутніх батьків»; «Сімейне виховання немовлят і дітей раннього віку (до 3-х років)»; «Підготовка старшокласниць до материнства» тощо. Організація факультативного курсу (курсу за вибором) дає можливість здійснювати роботу не хаотично, а з певною чіткістю й послідовністю, поданням учням інформації та виробленням певних навичок, що має зацікавити сучасних учнів проблемою батьківства та допомогти старшокласникам у майбутньому стати компетентними батьками.

З огляду на суспільну необхідність посилення виховної ролі батька запропоновано напрями підготовки юнаків-старшокласників до майбутнього батьківства: педагогічна діяльність з надання юнакам знань з основ сім'ї та батьківства; робота закладу освіти з батьківськими сім'ями юнаків-старшокласників щодо підвищення батьківського авторитету та забезпечення належного впливу сім'ї на дітей як майбутніх батьків; спрямування юнаків-старшокласників на самовиховання, розвиток якостей особистості, що допоможуть у майбутньому належно виконувати батьківську роль [24].

Доцільною, на нашу думку, є підготовка дівчат-старшокласниць до належного виконання в майбутньому ролі матері шляхом формування в них ціннісного ставлення до материнства, адже в сучасних соціокультурних умовах відбувається певне знецінення материнства, поширення його девіантних проявів (відмова від материнства, раннє материнство тощо). Тому запропоновано використання у виховній практиці програми клубу для дівчат «Материнство – це щастя», що включає такі напрями: діагностичний, інформаційно-просвітницький, тренінговий і практичний [25].

На експериментально-практичному етапі наукового дослідження також здійснено обґрунтування способів, форм, методів, технологій формування готовності старшокласників до відповідального батьківства, зокрема таких, як-от: мінілекція – форма навчальної роботи, яка розширює знання з певної проблеми та ґрунтується на принципах науковості, актуальності, актуалізації наявних в учнів знань; від звичайної лекції мінілекція відрізняється насамперед тривалістю (приблизно 20 хвилин), щоб не стомлювати слухачів, і акцентуванням учнів на найсуттєвішому в проблемі, що розглядається; вебквести – пошукова робота старшокласників в Інтернеті з проблем відповідального батьківства; «кейс-стаді» (case study) – групова робота для розвитку вміння вирішувати проблеми з урахуванням конкретних умов функціонування батьківства; тренінг – забезпечення цілеспрямованого

формування в старшокласників як майбутніх батьків системи певних навичок; рольові ігри та вправи – для вироблення навичок виховання й догляду за майбутніми дітьми; сторітелінг – розповіді про зразкові приклади батьківської поведінки та їхнє обговорення; дискусія – для вироблення самостійної позиції щодо сім'ї й батьківства; методика роботи з батьками з формування готовності старшокласників до відповідального батьківства тощо.

Формувальний етап педагогічного експерименту (складник експериментально-практичного етапу наукового дослідження) був спрямований на з'ясування ефективності запропонованого змісту, методик, форм, методів роботи зі старшокласниками щодо формування їхньої готовності до відповідального батьківства.

Рівень впливу запропонованого організаційного, змістового, методичного інструментарію в процесі формування готовності старшокласників до відповідального батьківства визначався за критеріями: когнітивний (знання про функції сучасної сім'ї; сутність відповідального батьківства; вимоги до репродуктивного здоров'я), емоційно-ціннісний (позитивні мотиваційні установки на створення сім'ї, на народження дитини; здатність до емпатії; потреба в спілкуванні та міжособистісній взаємодії), поведінково-діяльнісний (уміння гармонійної взаємодії з іншими людьми; набуття вмінь, спрямованих на зміцнення репродуктивного здоров'я та здійснення належного сімейного виховання). Методи дослідження були такими ж, як і на констатувальному етапі педагогічного експерименту (анкетування, спостереження, написання творчих робіт, експертна оцінка тощо).

Наведемо окремі отримані дані. Старшокласники стали більше задумуватися про майбутнє батьківство, вони переконані, що вже на етапі старшого шкільного віку необхідно готуватися до майбутнього батьківства (про це заявляють 79 % старшокласників). Найголовнішим у підготовці до майбутнього батьківства учні називають турботу про власне здоров'я та читання літератури з проблем дитячої психології, сімейного виховання. Також, на думку старшокласників, доцільно спостерігати за характером стосунків дітей і батьків у сім'ях родичів, знайомих та робити з цього певні висновки.

Характеризуючи відповідальне батьківство, старшокласники зазначають, що воно включає піклування про дітей, відповідальність за їхнє життя і здоров'я, зокрема психічне, матеріальний добробут сім'ї тощо. Доволі значна частина старшокласників до відповідального батьківства віднесла здійснення батьками належного сімейного виховання, що сприяє формуванню щасливих людей і тих, які є корисними для суспільства. Водночас

незначна частина старшокласників (приблизно 20 %) не може визначити сутність відповідального батьківства. Отже, ці учні ще не задумуються над перспективою батьківства.

Складником відповідального батьківства є знання про правові його основи. Варто наголосити, що старшокласники після формувального етапу педагогічного експерименту продемонстрували кращі знання правових документів, у яких розкривається відповідальність батьків за належне виховання й догляд дітей. Переважна більшість учнів називає серед цих документів Конституцію України, Сімейний кодекс України, Кримінальний кодекс України.

Старшокласники розширили свої знання з основ сімейного виховання, зокрема про його провідні принципи й необхідність вироблення обома батьками спільних підходів до взаємодії з дітьми, про стилі сімейного виховання й типові помилки батьків, що допускаються в процесі виховання власних дітей.

78 % старшокласників запевняють, що вони будуть утверджувати в майбутній сім'ї передусім методи сімейного виховання, які ґрунтуються на діалозі з власними дітьми, пошуку спільних рішень, взаємній довірі. Вони відкидають фізичні методи покарання дітей як такі, що породжують почуття страху, гніву, непокори.

Ґрунтовнішими стали знання старшокласників про репродуктивне здоров'я молодих людей як майбутніх батьків, яке включає відмову від тютюнокуріння, уживання алкогольних напоїв, наркотичних речовин, адже вони завдають серйозної шкоди репродуктивній функції як жінок, так і чоловіків. Старшокласники знають, що важливим для репродуктивного здоров'я молоді є дотримання основних правил гігієни, систематичне медичне обстеження, відповідальна сексуальна поведінка тощо.

Своє майбутнє батьківство старшокласники стали бачити реалістичніше, не тільки таким, що приносить лише позитивні емоції, а й насамперед таким, яке потребує віддачі душевних сил та енергії, великої уваги до дитини, її потреб, необхідності постійного батьківського вдосконалення.

У процесі різноманітних занять удосконалилися комунікаційні навички старшокласників, розуміння інших людей (насамперед молодших за себе) та толерантне ставлення до них, що так важливо для нормальної реалізації батьківства в майбутньому.

До формувального етапу педагогічного експерименту було залучено 236 старшокласників. За результатами цього етапу визначено рівні сформованості готовності старшокласників до відповідального батьківства (згідно з визначеними на констатувальному

етапі дослідження показниками): (високий (належний) рівень – 28,0 % учнів, середній (некритичний) рівень – 50,8 % учнів, низький (індиферентний) рівень – 21,2 % учнів).

Основними завданнями, що розв'язувалися науковцями лабораторії на *узгаальнювально-впроваджувальному* етапі дослідження, були: проаналізувати результати формульального етапу педагогічного експерименту щодо виявлення впливу педагогічних умов та запропонованого змістового й методичного забезпечення формування готовності старшокласників до відповідального батьківства; провести порівняння рівнів сформованості готовності старшокласників до відповідального батьківства до та після формульального етапу педагогічного експерименту; підготувати рукописи монографії й методичного посібника; забезпечити впровадження результатів наукового дослідження.

Порівняння рівнів готовності старшокласників до відповідального батьківства на початку й наприкінці формульального етапу педагогічного експерименту покажемо в таблиці 1.

Таблиця 1

Результати формульального етапу педагогічного експерименту

Рівні сформованості готовності старшокласників до відповідального батьківства	Початок формульального етапу педагогічного експерименту (% учнів)	Кінець формульального етапу педагогічного експерименту (% учнів)
Належний (високий)	13,5	28,0
Некритичний (середній)	44,9	50,8
Індиферентний (низький)	41,5	21,2

Отже, порівнюючи отримані в процесі формульального етапу педагогічного експерименту результати, можемо стверджувати про ефективність запропонованих педагогічних умов та змістового й методичного забезпечення формування готовності старшокласників до відповідального батьківства. Дані таблиці свідчать про позитивну динаміку сформованості готовності старшокласників до відповідального батьківства, адже учнів, що досягнули високого й середнього рівнів сформованості, стало більше, ніж на констатувальному етапі педагогічного експерименту. Натомість кількість учнів, які мають низький рівень сформованості готовності до відповідального батьківства, помітно зменшилося.

Слід наголосити, що погляди учнів на майбутнє батьківство стали чіткішими, у них розширилися знання про правові основи батьківства, сутність репродуктивної культури молодих людей як майбутніх батьків, елементи сімейного виховання тощо. Реалістичнішими

стали уявлення старшокласників про взаємини з майбутніми дітьми: вони бачать складнощі, які виникають у батьківстві, розуміють необхідність підготовки до відповідального батьківства. Учні оволоділи також певними елементами догляду за майбутніми дітьми й окремими методами сімейного виховання. Є підстави говорити про сформованість готовності старшокласників до відповідального батьківства як у пізнавальному й емоційному аспекті, так і певною мірою в практичному (відповідно до вікових можливостей).

Обговорення. У процесі дослідження було проаналізовано й розвинено ідеї, що висловлені українськими та закордонними науковцями з проблеми відповідального батьківства та необхідності підготовки до нього молоді.

Нами взято до уваги висвітлення закордонного досвіду підготовки учнівської молоді до майбутнього батьківства, що здійснено В. Кравцем, зокрема щодо доцільності впровадження в освітній процес окремих навчальних курсів, важливості ознайомлення учнів з віковими особливостями дітей, що дасть змогу їм вибудувати належні взаємини з майбутніми дітьми [6].

Ми опиралися на дослідження С. Красіна, О. Смалько, К. Федюшкіної щодо необхідності застосування форм, методів, технологій виховної роботи, які відповідають потребам сучасної учнівської молоді, мотивують її здобувати знання і вміння, що стосуються майбутнього батьківства [12; 17; 20].

Важливими в процесі нашого дослідження стали думки науковців про те, що підготовка учнів старших класів до майбутнього батьківства потребує підтримки суспільства, вчителів, батьків та зумовлює насамперед приділення належної уваги практичній стороні процесу формування готовності учнів старших класів до відповідального батьківства, навчанню учнів певних навичок догляду за малою дитиною [1;3;4;5].

Велику небезпеку для нормального функціонування сучасної сім'ї несе так зване девіантне батьківство, зокрема девіантне материнство, що проявляється в різних формах, зокрема ранньому материнстві [14]. Іноземні дослідники (L. Florescu, O. Temneanu, D. Mindru) зазначають, що наслідки раннього материнства є негативними як для особистості, так і для суспільства [2]. Надзвичайно важливим педагогічним завданням є запобігання проявам девіантного материнства, що зумовлює розвиток в учениць відповідального ставлення до міжстатевих стосунків та усвідомлення ризику раннього материнства [6]. Тому, на нашу думку, необхідно передусім формувати в дівчат старшого шкільного віку

сприйняття материнства як першорядної цінності.

Розробляючи напрями підготовки юнаків-старшокласників до відповідального батьківства, врахували дослідницькі думки Н. Гусак, І. Кулик, О. Хомишак (підготовка майбутнього батька в освітньому закладі неможлива без співпраці педагогів і батьків, важливість розвитку в юнаків психологічної готовності до батьківства, набуття ними знань з педагогіки тощо) [9; 13; 23].

У процесі дослідження взято до уваги й гендерний підхід у педагогіці. Важливим аспектом формування готовності старшокласників до відповідального батьківства є спрямування учнівської молоді до утвердження гендерної рівності в майбутньому сімейному житті та «нівелювання нерівності між статями у виконанні батьківської ролі» [15, с. 129], підготовка як дівчат, так і хлопців до реалізації соціально важливої місії вихователів власних дітей.

У методичних порадах щодо формування в старшокласниць ціннісного ставлення до материнства враховано позицію, що «самореалізація в материнській ролі, яка є гендерним явищем, пов'язана з опрідметненням материнського ідеалу. ... Самореалізація жінки в ролі матері відбувається через рух від неструктурованих, хаотичних уявлень про ідеали материнства та про себе в ролі матері до несуперечливої рольової Я-концепції й активного створення свого материнства» [7, с. 14].

Вважаємо, що розроблений та експериментально перевірений педагогічний інструментарій має сприяти засвоєнню старшокласниками (як дівчатами, так і хлопцями) основ соціальних ролей вихователів, які знають основи сімейного виховання й правові засади батьківства (і не мають виконувати лише ролі матері-доглядальниці та батька, що матеріально забезпечує сім'ю). Це має допомогти учнівській молоді в майбутньому виконати важливу соціальну місію – підготувати власних дітей до належного життя в соціумі та шляхом виховної діяльності досягнути певних аспектів власної самореалізації. В. Сухомлинський зазначав, що сформоване позитивне ставлення до виконання в майбутньому ролей батька і матері створить для індивіда широке поле самореалізації, адже «у вихованні дітей, у творенні і захисті майбутнього кожний може досягти вершини досконалості – стати справжнім майстром, художником, поетом, мудрецем, громадським діячем» [19, с. 390-391].

Висновки. Процеси в сучасній сім'ї, ускладненість батьківсько-дитячих взаємин,

необхідність підвищення педагогічної компетентності батьків зумовлюють важливість підготовки учнів старшого шкільного віку до виконання в майбутньому батьківських ролей. Схарактеризоване в статті наукове дослідження було спрямоване на теоретичне обґрунтування та експериментальну перевірку педагогічного інструментарію формування готовності старшокласників до відповідального батьківства.

Аналіз результатів педагогічного експерименту показав, що обґрунтовані педагогічні умови й запропоновані методики, які передбачають систематичну, цілеспрямовану роботу педагогів закладу освіти з учнями старшого шкільного віку, а також належну співпрацю педагогів з батьками, істотно впливають на формування готовності старшокласників до відповідального батьківства.

Ефективність формування готовності старшокласників до відповідального батьківства потребує його здійснення на засадах педагогіки співробітництва та особистісно орієнтованого виховного підходу: вироблення учнем і педагогом спільних цілей, підходів, висновків під час розгляду проблем, зокрема тих, які стосуються функціонування сім'ї, поглядів на батьківство; формування суб'єкта власного життя, який уміє робити вибір та нести за нього відповідальність, зокрема як майбутній батько і як майбутня матір. Методи, що застосовуються в цьому процесі, мають бути цікавими для сучасних учнів, спрямовувати їх на самостійний пошук відповідей на життєво важливі питання.

Отримані результати дослідження можуть бути використані педагогами закладів освіти з метою підвищення ефективності виховної роботи з учнями, батьками, у закладах вищої та післядипломної педагогічної освіти.

Слід зазначити, що проведене наукове дослідження репрезентує лише окремі аспекти складної науково-педагогічної проблеми. Потребують подальшого розроблення питання формування готовності старшокласників до відповідального батьківства з використанням цифрових технологій, підвищення педагогічної компетентності батьків щодо підготовки дітей старшого шкільного віку до майбутнього відповідального батьківства тощо.

Список використаних джерел

1. Buchholz, E.S., Addington, A. Education in parenthood. *Innovative Higher Education*. 1979. Vol. 3. P. 242–253.
2. Florescu L., Temneanu O. R., Mindru D. E. Social and Medical Implications of Teenage Motherhood. *Revista de cercetare si interventie sociala*, 2016. Vol. 52. P. 80–91.
3. Perez T. G. Learning motherhood: discourse on the education of women in Spain (XX century). *Convergencia-revista de ciencias sociales*, 2008. Vol. 15. № 46. P. 91–117.

4. Smith L. The Politics of Preparation for Parenthood : a thesis submitted for the degree of PhD. London, 1989. 272 p.
5. Spiteri, G., Borg Xuereb, R., Carrick-Sen, D., Kaner, E., R. Martin, C. Preparation for parenthood: a concept analysis. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*. 2014. Vol. 32:2. P. 148–165.
6. Аксьонова С. Ю. Підліткове материнство: демографічний аспект проблеми. Київ : Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2016. 184 с.
7. Ангелова С.О. Материнство як сфера самореалізації жінки. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Сер. Педагогічні науки. 2014. Вип. 115. С. 11–14. URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=955.
8. Бех І. Д. Особистість у сьайві духовності. Київ-Чернівці: «Букрек», 2021. 244 с.
9. Гусак Н. І. Підготовка юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей чоловіка та батька : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Луганськ, 2005. 22 с.
10. Канішевська Л. В. Формування цінностей сімейного життя у старшокласників загальноосвітніх шкіл-інтернатів. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України (за 2013 рік)*. Івано-Франківськ: НАІР, 2014. С.274-277.
11. Кравець В. П. Підготовка школярів до виконання батьківських функцій: зарубіжний досвід. *Педагогічний альманах*. 2018. Вип. 40. С. 10–18.
12. Красін С. А. Реалізація педагогічних умов формування у студентів вищої школи готовності до усвідомленого батьківства. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2020. № 48. С. 172–182.
13. Кулик І. Особливості педагогічної підготовки юнаків-старшокласників до виконання соціальних ролей: чоловік – батько. *Освітній простір України*. 2015. Вип. 5. С. 98–103.
14. Лаже О. Девіантне материнство – умови формування та наслідки реалізації. *Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії* : зб. матер. наук.-практ. конференції. Київ, 2011. С. 733–735.
15. Максимовська Н. Формування культури батьківства учнівської молоді: гендерний підхід. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України*. Серія: Педагогічні науки. 2020. № 2(21). С.120-133.
16. Повалій Л. Формування у старшокласників відповідального батьківства як сімейної цінності. *Молодий вчений*. 2015. 2 (17). С. 295–298.
17. Смалько О. Педагогічні умови формування відповідального ставлення до батьківства у студентів класичного університету в позааудиторній виховній роботі. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2016. Вип. 1. С. 293–300.
18. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. шк. 1976. Т. 1. 670 с.
19. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. шк. 1976. Т. 2. 654 с.
20. Федюшкіна К. А. Формування усвідомленого ставлення до батьківства у здобувачів професійно-технічної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2020. 22 с.
21. Формування готовності старшокласників до відповідального батьківства: теорія і практика: монографія / Шахрай В.М. (ред.), Гончар Л.В., Канішевська Л.В., Малиношевський Р.В. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 169 с. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732060>
22. Формуємо готовність старшокласників до відповідального батьківства: методичний посібник / Шахрай В.М. (ред.), Гончар Л.В., Канішевська Л.В., Малиношевський Р.В. Кропивницький: ІмексЛТД, 2022. 136 с. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735346>
23. Хомишак О. Б. Теорія та практика підготовки батька до виховання дитини в сім'ї (друга половина ХХ – поч. ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Дрогобич, 2011. 20 с.
24. Шахрай В. М., Малиношевський Р. В. Напрями підготовки юнаків-старшокласників до виконання виховної ролі батька. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. Вип. 81. С. 117-122. DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.81.21>
25. Шахрай В. Ціннісне ставлення до материнства у дівчат-старшокласниць: стан та

методи його формування. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Вип. 26. Кн. 2. 2022. С. 206-221. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2022-26-2-206-221>

References

1. Buchholz, E. S., & Addington, A. (1979). Education in parenthood. *Innovative Higher Education*, 3, 242–253.
2. Florescu, L., Temneanu, O. R., & Mindru, D. E. (2016). Social and medical implications of teenage motherhood. *Revista de cercetare si interventie sociala*, 52, 80–91.
3. Perez, T. G. (2008). Learning motherhood: discourse on the education of women in Spain (XX century). *Convergencia-revista de ciencias sociales*, 15, 46, 91–117.
4. Smith, L. (1989). *The politics of preparation for parenthood*. (A thesis submitted for the degree of PhD at the Institute of Education, University of London).
5. Spiteri, G., Borg Xuereb, R., Carrick-Sen, D., Kaner, E., & R. Martin, C. (2014). Preparation for parenthood: A concept analysis. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 32(2), 148–165.
6. Aksonova, S. Yu. (2016). *Pidlitkove materynstvo: demohrafichniyi aspekt problemy* [Adolescent motherhood: The demographic aspect of the problem]. Kyiv: Instytut demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen imeni M.V. Ptukhy NAN Ukrainy.
7. Anhelova, S. O. (2014). Materynstvo yak sfera samorealizatsii zhinky [Motherhood as a sphere of self-realization of a woman]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu*, 115, 11–14. Retrieved from http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=955.
8. Bekh, I. D. (2021). *Osobystist u siaivi dukhovnosti* [Personality in the light of spirituality]. Kyiv-Chernivtsi: Bukrek.
9. Husak, N. I. (2005). *Pidhotovka yunakiv-starshoklasnykiv do vykonannia sotsialnykh rolei cholovika ta batka* [The preparation of senior schoolboys for fulfilling social roles of a husband and father]. (*Dissertation Abstract*, Luhansk).
10. Kanishevska, L. V. (2014). Formuvannia tsinnosti simeinoho zhyttia u starshoklasnykiv zahalnoosvitnikh shkil-internativ [Formation of values of family life in high school students of boarding schools]. *Suchasnyi vykhovnyi protses: sutnist ta innovatsiyni potentsial: materialy zvitnoi naukovo-praktychnoi konferentsii Instytutu problem vykhovannia NAPN Ukrainy (za 2013 rik)*. (pp. 274-277). Ivano-Frankivsk: HAIP.
11. Kravets, V. P. (2018). *Pidhotovka shkolariv do vykonannia batkivskykh funktsii: zarubizhnyi dosvid* [Preparing pupils for parental functions fulfillment: international experience]. *Pedahohichni Almanakh*, 40, 10–18.
12. Krasin, S. A. (2020). Realizatsiia pedahohichnykh umov formuvannia u studentiv vyshchoi shkoly hotovnosti do usvidomlenoho batkivstva [The implementation of pedagogical conditions of the formation of higher school students of readiness for the conscious paternity]. *Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia*, 48, 172–182.
13. Kulyk, I. (2015). Osoblyvosti pedahohichnoi pidhotovky yunakiv-starshoklasnykiv do vykonannia sotsialnykh rolei: cholovik – batko [Peculiarities of pedagogical preparation of young high school students for the performance of social roles: Husband – father]. *Osvitnii Prostir Ukrainy*, 5, 98–103.
14. Lazhe, O. (2011). Deviantne materynstvo – umovy formuvannia ta naslidky realizatsii [Deviant motherhood – conditions of formation and consequences of implementation]. *Henderna osvita – resurs rozvytku parytetnoi demokratii: Conference Proceedings* (pp.733–735). Kyiv.
15. Maksymovska, N. (2020). Formuvannia kultury batkivstva uchnivskoi molodi: gendernyi pidkhid [Formation of parenting culture of student youth: Agender approach]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii: Pedahohichni nauky*, 2(21), 120-133.
16. Povalii, L. (2015). Formuvannia u starshoklasnykiv vidpovidalnoho batkivstva yak simeinoy tsinnosti [Formation of responsible parenthood for teenager's as a family value]. *Molodyi Vchenyi*, 2(17), 295–298.

17. Smalko, O. (2016). Pedagogichni umovy formuvannya vidpovidalnoho stavlennia do batkivstva u studentiv klasnychnoho universytetu v pozaaudytornii vykhovnii roboti [Pedagogical conditions for the formation of a responsible attitude to parenthood among students of a classical university in extracurricular educational work]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnogo pedagogichnoho universytetu imeni Pavla Tychyntsi, 1*, 293–300.
18. Sukhomlynskyi, V. O. (1976). *Vybrani tvory: v 5 t.* [Selected Works]. Vol. 1. Kyiv: Radianska shkola.
19. Sukhomlynskyi, V. O. (1976). *Vybrani tvory: v 5 t.* [Selected Works]. Vol. 2. Kyiv: Radianska shkola.
20. Fediushkina, K. A. (2020). *Formuvannya usvidomlenoho stavlennia do batkivstva u zdobuvachiv profesiino-tehnicnoi osvity* [Formation of a conscious attitude to parenthood among students of vocational and technical educational institutions]. (*Dissertation Abstract*, Kyiv).
21. Shakhrai, V.M. (Ed.), Honchar, L.V., Kanishevska, L.V., & Malynoshevskiy R.V. (2022). *Formuvannya hotovnosti starshoklasnykiv do vidpovidalnoho batkivstva: teoriia i praktyka* [Formation of high school students' readiness for responsible parenthood: theory and practice]. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD.
22. Shakhrai, V.M. (Ed.). (2022). Honchar, L.V., Kanishevska, L.V., & Malynoshevskiy, R.V. *Formuiemo hotovnist starshoklasnykiv do vidpovidalnoho batkivstva* [Forming the readiness of high school students for responsible parenthood]. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD.
23. Khomyshak O. B. (2011). *Teoriia ta praktyka pidhotovky batka do vykhovannia dytyny v simi (druha polovyna XX – poch. XXI st.)* [Theory and practice of training the father for child education in the family (the second half of XX – beginning of XXI century)]. (*Dissertation Abstract*, Drohobych).
24. Shakhrai, V. M., & Malynoshevskiy, R. V. (2022). *Napriamy pidhotovky yunakiv-starshoklasnykiv do vykonannia vykhovnoi roli batka* [Directions of preparation of high school boys for the educational role of a father]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh, 81*, 117-122.
25. Shakhrai, V. (2022). *Tsinnisne stavlennia do materynstva u divchat-starshoklasnyts: stan ta metody yoho formuvannia*. [Valuable attitude towards the motherhood among high school girls: State and methods of its formation]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi, 26(2)*, 206-221.

Valentyna Shakhrai,

*Doctor of Sciences in Education, Associate Professor,
Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine,
Kyiv*

FORMATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS' READINESS FOR RESPONSIBLE PARENTHOOD: THE COURSE AND RESULTS OF THE STUDY

Abstract. *The article emphasizes the importance of preparing modern youth for future parenthood, highlights the course of a scientific research aimed at determining the pedagogical tools for forming high school students' readiness for responsible parenthood, defines its results, and formulates conclusions.*

The purpose of the article is to describe the main stages of a scientific research on the formation of high school students' readiness for responsible parenthood and to summarize its results.

Research methods include analysis of scientific and methodological literature on the research problem, surveys, observations, analysis of creative works, comparison, ranking, and development of tables, analysis, and generalization of obtained data.

The course of the scientific research on the formation of readiness for responsible parenthood is described, which consisted of three stages: theoretical and ascertaining, experimental and practical, and

generalizing and implementing. A pedagogical experiment was conducted as part of the research to verify the effectiveness of the developed content, forms, and methods for forming high school students' readiness for responsible parenthood.

The results of the formative stage of the pedagogical experiment revealed levels of readiness for responsible parenthood among high school students: adequate (high) (28.0 % of students), uncritical (average) (50.8 % of students), and indifferent (low) (21.2 % of students). Pupils' views on future parenthood have become clearer, they have expanded their knowledge of the legal foundations of parenthood, the essence of the reproductive culture of young people as future parents, their understanding of the essence of family education has increased, etc. This testifies about the effectiveness of the proposed pedagogical tools.

The conclusion is drawn that achieving adequate readiness for responsible parenthood among senior students requires systematic and purposeful work by educators in educational institutions, based on the principles of cooperative pedagogy and a person-oriented educational approach, as well as proper collaboration between educators and parents.

Comparing the results of the research with the ideas and views of researchers addressing similar issues confirms the relevance of the study and the appropriateness of the proposed pedagogical toolkit.

The scientific novelty of the study consists in the clarification of effective pedagogical methods of forming the readiness of high school students for responsible parenthood.

The article will be useful for researchers, practicing educators, and students in institutions of higher education.

Key words: *responsible parenthood, stages, scientific research, educators, pedagogical experiment, results, senior students, formative stage.*

Стаття надійшла до редакції 04.07.2023.
Стаття прийнята до публікації 18.07.2023.